

професійної діяльності в системі послєдипломного образования : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Тялева Ирина Алексеевна ; ГБУЗ "Ун-т менеджмента образования" АПН Украины. – К., 2008. – 249 с.

14. Шелкунова О. В. Творческая самореализация студентов в учебном процессе вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. / Шелкунова Ольга Викторовна. – Иркутск, 2005. – 180 с.

Анотація

У статті розглядається проблема творчої самореалізації особистості та стан її розробленості в межах педагогічної науки. Виявлені різноманітні трактування основних понять з досліджуваної проблеми. Акцентована увага на дослідженні творчої самореалізації особистості вчителя, уточненні даного поняття та визначенні його сутнісних характеристик.

Аннотация

В статье рассматривается проблема творческой самореализации личности и состояние ее разработанности в рамках педагогической науки. Выявлены различные трактовки основных понятий по исследуемой проблеме. Акцентировано внимание на исследовании творческой самореализации личности учителя, уточнении данного понятия и определении его сущностных характеристик.

Summary

The problem of self-realization and the level of its disclosure in the pedagogical science are highlighted in the article. Different approaches to defining key notions are pointed out. The author focuses her attention on studying creative self-realization of teacher's personality, clarifying the essence of this notion and identifying its essential characteristics.

Ключові слова: творчість, творча особистість, педагогічна творчість, самореалізація особистості, творча самореалізація вчителя.

Ключевые слова: творчество, творческая личность, педагогическое творчество, самореализация личности, творческая самореализация учителя.

Key words: Creativity, creative personality, pedagogical creativity, self-realization of personality, creative self-realization of teache.

Подано до редакції 23.02.2012.

Рекомендовано до друку канд. пед. наук, проф. Сгадовой В.В.

УДК 378.016:81'25

©2012

Глузман Н.А.

ЗМІСТ ПОНЯТЬ “КОМПЕТЕНТНІСТЬ” І “КОМПЕТЕНЦІЯ” В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Процеси глобалізації економіки, формування інформаційного суспільства та інтеграція вітчизняної системи вищої професійної освіти у світовий освітній простір порушують перед педагогічною наукою задачу приведення традиційного наукового апарату у відповідність із загальноприйнятою в Європі системою педагогічних понять. Зокрема, традиційна освітня парадигма має бути переглянута з позицій компетентнісного підходу, що є методологічною основою розроблення сучасної освітньої стратегії і тактики української вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Важливе значення для розробки теоретико-методологічних засад упровадження компетентнісного підходу мають дослідження українських і зарубіжних учених, зокрема: Б. Авво, А. Бермуса, А. Вербицького, О. Дахіна, І. Зимньої, М. Князян, О. Локшиної, А. Маркової, А. Митяєвої, Л. Морської, О. Овчарук, О. Пометун, В. Петрук, Д. Погонишеної, О. Савченко, О. Субетто, С. Трубачевої, А. Хуторського та ін.

Незважаючи на безперечну теоретичну цінність названих наукових праць, слід зазначити таке: наукові узагальнення можливостей використання компетентнісного підходу в освіті не вичерпують його потенціалу як методологічного ресурсу для опису якостей особистості випускника вищого навчального закладу в термінах компетентностей і компетенцій та потребують додаткового дослідження.

Формулювання цілей статті... Відтак, мета статті – з'ясувати напрями становлення понятійного апарату компетентнісного підходу як методу унаочнення адаптації змісту вітчизняної освіти до міжнародних вимог.

Виклад основного матеріалу дослідження... У вітчизняній системі освіти стосовно вищої школи існувала багаторічна практика складання кваліфікаційних характеристик фахівця, в яких закріплювалися вимоги до знань, умінь і навичок випускників різних спеціальностей, де окрім знаннєвої парадигми були присутні терміни “готовність”, “здатність”, “відповідність”, “розуміння” і “світогляд”, що розширюють тісні межі традиційної парадигми. У той же час, самі принципи проектування моделі фахівця піддавалися критичному аналізу й удосконалювалися. Так, наприклад, російська вчена Н. Тализіна вважає, що “опис мети освіти (модель фахівця) означає представлення або системи типових задач, або системи адекватних ним умінь (видів діяльності)” [4, с. 9]. Там же підкреслюється, що структура моделі фахівця повинна передбачати: “а) задачі (види діяльності), що обумовлені особливостями століття; б) задачі, що обумовлені особливостями суспільно-політичного ладу; в)

задачі, які визначені вимогами спеціальності”. Ці загальні установи до уточнення цілей освіти слухні і на сьогодні і роблять свій внесок до модернізації освіти.

Потреба опису якостей особистості випускника вищої школи в термінах компетентнісного підходу давно назріла, а Болонський процес вимагає загального розуміння змісту кваліфікацій і ступенів у всіх програмах країн-учасниць і як пріоритетний напрям спільних зусиль називає визначення загальних і спеціальних компетентностей і компетенцій випускників.

Історичний розгляд становлення понять “компетентність” і “компетенція” допоможуть нам розкрити методологічну сутність компетентнісного підходу. Деякі дослідники вважають, що “засновником компетентнісного підходу був Аристотель, який досліджував можливості стану людини, що позначається грецьким “atepe”, – “сила, яка розвивалася й удосконалювалася до такого ступеня, що стала характерною рисою особистості” [2, с. 155]. Інші вважають, що поняття “компетентність і компетенція” почали використовуватися з 1958 року. Особливий інтерес до проблеми дослідження компетенцій пов’язано із запуском штучного супутника Землі СРСР у жовтні 1957 року, що послугувало поширенням критики системи освіти в США. Саме в цей період з’явилися публікації, що порівнювали зміст освіти в США і СРСР: А. Треєс “What Ivan knows that Johnny doesn’t”. Розведення прийнятих педагогікою понять “компетенція” і “компетентність” можна віднести до цього ж періоду. На думку багатьох дослідників інтерес до проблеми дослідження компетенцій “зазвичай збігався з кризовими ситуаціями в економіці, освіті та культурі” [4, с. 15].

У період 1970–1990 років розробляються різні класифікації компетенцій, що визнані педагогічною громадськістю. Є. Бондаревська, І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Маркова, Н. М’ясищев, Л. Петровська використовують поняття “компетентність” і “компетенція” як для опису кінцевого результату навчання, так і для опису різних властивостей особистості (властивих їй або надбаних у процесі освіти).

До цих пір не існує єдності в розумінні сутності термінів “компетенція” і “компетентність”. Поняття “компетентність” використовується для визначення кінцевого результату навчання; поняття компетенція набуває значення “знаю, як” на відміну від раніше прийнятого орієнтиру в педагогіці “знаю, що”. Н. Бібік, О. Локшина, В. Луговий, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, О. Савченко, Л. Шевчук, Л. Хоружа відзначають, що поняття “знання”, “уміння”, “навички” неточно характеризують поняття “компетентність”, оскільки, на їх думку, “компетентність” припускає оволодіння знаннями, уміннями, навичками та життєвим досвідом.

При розгляді проблем модернізації освіти і визначення вимог до випускників ВНЗ широко застосовується термін “професійна компетентність”.

Узагальнюючи наукові підходи до тлумачення цього поняття, зауважимо, що дослідники визначають це поняття як: системи з трьох компонентів: соціальної компетентності (здатність до групової діяльності та співпраці з колегами, готовність до відповідальності за результат своєї праці, володіння методами професійного навчання); спеціальної компетентності (підготовленість до самостійного виконання конкретних видів діяльності, вміння вирішувати типові професійні завдання, вміння оцінювати результати своєї праці, здатність самостійно здобувати нові знання й уміння за фахом); індивідуальної компетентності (готовність до постійного підвищення кваліфікації та самореалізації в професійній діяльності, здатність до професійної рефлексії, подолання професійної кризи та професійної деформації) (В. Ландшеер); вміння актуалізувати накопичені знання в процесі реалізації професійних функцій (Є. Зеєр) та конструктивно діяти в соціальних умовах, що змінюються (В. Дьомін); сукупність двох компонентів: професійно-технологічної підготовленості, що означає володіння технологіями, та компонента який має надпрофесійний характер, але необхідний кожному фахівцю – ключові компетенції (О. Новиков).

Розглядаючи професійні компетенції, більшість дослідників виділяють: 1) прості (базові) компетенції (формовані на основі знань, умінь, здібностей, такі, що легко фіксуються, виявляються в певних видах діяльності); 2) ключові компетенції – надзвичайно складні для обліку й вимірювання, що виявляються у всіх видах діяльності, в усіх відношеннях особистості зі світом, що відображають духовний світ особистості та сенси її діяльності. У деяких дослідженнях є інші кваліфікації: 1) стандартні – ті, без яких неможливе нормальне функціонування особистості або організації; 2) ключові – забезпечують їх конкурентоспроможність на соціально-економічному ринку, вигідно відрізняючи від аналогічних представників, 3) провідні – це “створення” майбутнього, що виявляється в інноваційності, креативності, динамічності та діалогічності (кооперативності, децентрації, полікультурності) [1]. Загальновідома система компетентностей О. Пометун охоплює: *ключові компетентності* (міжпредметні та надпредметні компетентності) – здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культурнодоцільні види діяльності, ефективно розв’язуючи актуальні індивідуальні та соціальні проблеми; *загальногалузеві компетентності* – компетентності, які формуються учнем, студентом упродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі в усіх класах середньої школи і (або) під час навчання у ВНЗ і які відбиваються в розумінні “способу існування” відповідної галузі – тобто того місця, яке ця галузь займає в суспільстві, а також уміння застосовувати їх на практиці в межах культурнодоцільної діяльності для розв’язування індивідуальних та соціальних проблем; *предметні компетентності* – складова загальногалузевих

компетентностей, яка стосується конкретного предмета; ті, що їх набуває учень (студент) при вивченні певного предмета протягом конкретного навчального року або ступеня навчання [8].

Особлива увага в педагогіці приділяється *професійній компетентності* та *професійним компетенціям* викладача. У 70–80 роках ХХ століття в США приділялася велика увага розробці концепції навчання педагогів на основі компетентнішого підходу. В результаті спостереження за діяльністю педагогів, які працюють найбільш ефективно, моделюванням потреб майбутнього виявлено низку компетенцій, заснованих на “трьох китах” діяльності й особистості педагога: “знати, діяти, бути” [4, с. 157]. З тих пір вплив особистих якостей викладача на його *професійну компетентність* наголошується практично всіма дослідниками. П. Каптерев зробив великий внесок до розробки компетентнісного підходу до професійної підготовки вчителів. Він підрозділяв всі якості особистості педагога на об’єктивні (ступінь знання вчителем свого предмета, ступінь оволодіння методологією науки та глибина його наукових знань, оволодіння загальними дидактичними й методичними принципами, здатність проникати й комплексно сприймати особливості дитячої психології) та суб’єктивні (викладацьке мистецтво, педагогічний талант, творчість) [5]. А. Маркова при вивченні професійної компетенції педагога згрупувала уміння, що забезпечують ефективність навчання, й особистісні якості педагога та зробила висновок, що професійна компетенція педагога – “це така праця вчителя, у якій на достатньо високому рівні здійснюється педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, реалізується особистість учителя, досягаються позитивні результати в навчанні та вихованні школярів” [7].

Зміст професійно-особистісних компетенцій викладача в ХХІ столітті детально й аргументовано розкрито Т. Ісаєвою. Автор виділяє: 1) адаптаційно-цивілізаційні компетенції; 2) соціальні компетенції; 3) соціально-організаційні компетенції; 4) професійні (предметні/ методичні) – сукупність знань, умінь, методів навчання, способів трансляції професійно-корпоративного досвіду, обумовлених специфікою дисципліни, що викладається, і обраних відповідно до педагогічної системи, якої дотримується викладач; 5) комунікативну; 6) ціннісно-смыслову – забезпечують людині збереження “самоцінності” в будь-яких умовах [8].

Вітчизняні дослідники приділяють велику увагу проблемі класифікації компетенцій випускника вищої школи. Так, В. Уруський виділяє такі ключові компетенції: 1. Компетентність у сфері економічної діяльності: підприємливість; відповідальність; дисциплінованість; культ праці; гордість за якість виконаної роботи. 2. Правова компетентність: правова культура; усвідомлення потреби в дотриманні вимог законів; визнання рівності всіх людей; повага до свободи; відкритість. 3. Політична компетентність: активність і мобільність; громадянська активність; повага до рішення більшості; піклування про справи громадян. 4. Компетентність у сфері комунікативної діяльності: толерантність; сприйняття плюралізму; уміння цивілізовано відстоювати свої переконання перед опонентами. 5. Організаційна компетентність: раціональне врядування (самоврядування); ефективність менеджменту; ощадливе використання часу та інших ресурсів. 6. Технологічна компетентність: уміле використання технічних засобів (ставлення до ЗМІ); раціональне співіснування з техносферою; критичне ставлення до техносфери. 7. Екологічна компетентність: знання законів екології; гармонійне співіснування з довкіллям; збереження біосфери. 8. Компетентність у сфері повсякденного життя: повага до інших; навички співіснування; готовність прийти на допомогу; турбота про етику навколишнього життєвого простору. Дослідником було також запропоновано виділити чотири групи компетентностей соціальної сфери: 1. Політико-правові: а) знання законодавчої бази; б) знання принципів функціонування політичної системи та державної влади; в) формування демократичної громадянської позиції; г) правова відповідальність; д) навички участі в політичному житті. 2. Культурологічні: а) формування культури міжособистісних відносин; б) оволодіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною. 3. Соціальні: а) система соціальних відносин; б) мотивація соціальної поведінки; в) набуття соціальних навичок. 4. Економічні: а) розуміння суті ринкових відносин; б) розуміння основних економічних відносин; в) розуміння системи соціального забезпечення; г) системи соціального захисту; є) формування професіоналізму та професійної етики; є) економічні навички. 5. Сфера особистого життя: а) навички побудови стратегії та програми життя; б) моделі конструктивної поведінки; в) моделі психічно здорового способу життя; г) моделі подолання критичних ситуацій, виходу із життєвої кризи; д) моделі енергетично доцільної поведінки (спілкування) співіснування; є) моделі самоосвіти.

Висновки... Вимоги до професійно-особистісних компетенцій, які мають бути сформовані в сучасних фахівців у різних галузях, особливо у зв’язку зі вступом до Болонського процесу, широко аналізуються сьогодні на різних рівнях. Підписання Болонської декларації породило до життя нові інструменти й ініціативи, що сприяють реалізації цілей формування загальноєвропейського простору вищої освіти. Створена мережа інформаційних центрів, що забезпечує громадян країн-учасниць Болонського процесу компетентною інформацією про можливості та вимоги з визнання дипломів і окремих курсів навчання у зарубіжних ВНЗ, розробляється система перезарахування кредитів, що забезпечує зіставлення обсягу вивченого матеріалу, уточнюється шаблон додатка до диплома, що містить розгорнені дані про отриману кваліфікацію. Опис змісту кваліфікацій за рівнями вимагає компетентнісного підходу. Виділені уміння та компетенції ґрунтуються на різних класифікаціях. У межах даної статті неможливо дати розгорнений аналіз класифікацій, як неможливо описати й інші важливі аспекти

становлення понять “компетентність” і “компетенція” в сучасній педагогічній практиці. Важливо визначити тенденцію: уточнення змісту компетенцій, які визнані найважливішими для випускників ВНЗ, активно проводиться фахівцями країн-учасниць Болонського процесу в сучасний період. Самі поняття “компетенції” і “компетентність” не тільки міцно увійшли до педагогічної науки, але й засвоюються широким колом педагогів-практиків.

Література

1. Базаров Т.Ю. Компетенции будущего : квалификация? Компетентность (критерии качества)? / Т.Ю. Базаров. – [електронний ресурс]. – Режим доступу. – www.ftsu.ru/publiclectures/lecture_06.html
2. Байденко В.И. Болонский процесс : структурная реформа высшего образования Европы / В.И. Байденко. – [3-е изд.]. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, Российский Новый университет, 2003. – 128 с.
3. Бондаревская Е.В., Кульневич С.В. Педагогика : личности в гуманистических теориях и системах воспитания: учеб. пособие для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений, слушателей ИПК и ФПК / Е.В.Бондаревская, С. В. Кульневич. – Москва – Ростов-н/Д : Творческий центр “Учитель”, 1999. – 560 с.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании / И.А.Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
5. Исаева Т.Е. Педагогическая культура преподавателя как условие и показатель качества образовательного процесса в высшей школе (Сравнительный анализ отечественного и мирового образовательного процесса) / Т.Е. Исаева. – Ростов-н/Д : Рост. гос. ун-т путей сообщения, 2003. – 312 с.
6. Каптерев П.Ф. Избранные педагогические сочинения / П.Ф. Каптерев. – М. : Педагогика, 1982. – 703 с.
7. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М. : Международный гуманитарный фонд “Знание”, 1996. – 308 с.
8. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентного підходу в українській освіті / О.І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Світовий підхід та українські перспективи / [під заг. ред. О.В. Овчарук]. – К. : 2004. – 111 с.

Анотація

У статті розглядається генеза розвитку понять “компетентність” та “компетенції” у сучасній психолого-педагогічній літературі.

Аннотация

В статье рассматривается генезис развития понятий “компетентность” и “компетенции” в современной психолого-педагогической литературе.

Summary

The article deals with the genesis of the concepts of “competence” and “competence” in contemporary psychological and educational literature.

Ключові слова: компетентність, компетенції, професійні компетенції.

Ключевые слова: компетентность, компетенции, профессиональные компетенции.

Key words: competence, professional competence.

Подано до редакції 14.03.2012.

УДК 371.13

©2012

Давкуш Н.В.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОЇ ОСВИТИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Становлення української демократичної держави, побудова громадянського суспільства передбачають зміни в системі освіти України, що потребує переорієнтації навчального процесу на особистість громадянина, акцентуації значної уваги на підготовці такого випускника вищої школи, який здатний самостійно приймати рішення, виконувати його та відповідати за результати. Про це йдеться в матеріалах Державної національної програми “Освіта. Україна XXI століття”. В галузі вищої освіти, як стратегічний напрям підвищення освітнього та культурного рівня фахівців, передбачається перехід до гнучкої системи їх підготовки на основі гуманістичних принципів. Важливими шляхами реалізації ідей гуманістичної парадигми освіти є впровадження особистісно зорієнтованих технологій навчання, максимальна індивідуалізація навчального процесу, створення умов для самонавчання й саморозвитку студентів, осмисленого визначення ними своїх можливостей і життєвих цінностей.

У той же час у масовій вищій школі все ще на першому місці є класична освітня парадигма. Таке положення зберігає в освіті основні не вирішені протиріччя: між цілями освіти та її реальними результатами; між переважаючими у вищій школі традиційними формами навчання та особистісно й діяльнісним характером учіння та засвоєння знань; між немінучими результатами навчання традиційними методами (домінування пам'яті над мисленням, пасивність у навчальній роботі) та бажанням досягти розвитку студентів.

Ядро сучасного навчально-виховного процесу галузі дошкільної освіти становлять демократичні, гуманістичні ідеали. Вони декларуються в Державній національній програмі “Освіта” (“Україна XXI століття”), Національній доктрині розвитку освіти, Законах України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, Базовому компоненті